

Poliittisen keskustelun historian metodeja metsästäessä

Pasi Ihalainen

Tutkijan on hyvä pysähtyä ajoittain refleктоimaan omaa toimintaansa, oppimistaan ja – toivottavasti myös – kehittymistään tutkijana. Harvemmin tällaista tulee kuitenkaan tehtyä tai ainakaan kirjatuksi pohdintaa paperille. Onneksi on väitöskirjantekijöitä, jotka järjestävät metodologisia tutkijaseminaareja ja houkuttelevat niihin puhujiksi senioritutkijoita. Tästä kiitos Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen nuorten tutkijoiden ryhmälle, joka toteutti vuoden 2017 Talviseminaarin ja maanitteli minut yhdeksi seminaarin keynote-puhujista. Uskon metodologisen pohdinnan sanoiksi kirjaamisen selkeyttävän omaa ajattelua ja helpottavan sen avaamista metodiopetuksen yhteydessä nuoremmille tutkijoille. Se helpottaa toivottavasti myös väitöskirjantekijöiden turhaakin huolta siitä, ovatko he löytäneet ”oikean” metodin, jolla syntyy ikään kuin automaattisesti hyvää tutkimusta. Tutkijanahan meistä kukaan ei ole metodien suhteen koskaan ”valmis”.

”Oikeaa” metodia ei lopulta ole edes löydettävissä. Tutkijan velvollisuutena on hakea sellaista tarjolla olevien ja itse kehitettyjen tutkimusmenetelmien yhdistelmää, joka näyttäisi toimivan kulloinkin käsillä olevan tutkimusaiheen osalta. Olennaista on, että menetelmien kombinaatiolla saadaan alkuperäislähteitä tulkitsemalla vastauksia tutkijaa itseään kiinnostaviin kysymyksiin – ja toivottavasti myös kysymyksiin, jotka toiset tutkijat ja kenties suuri yleisökin kokevat sekä kiinnostaviksi että tärkeiksi.

Tässä menetelmien metsästämisessä olennaista on avoin mieli erilaisia metodologisia ratkaisuja kohtaan, sillä kukaan ei tule koskaan tarjoamaan valmiina patenttilääkkeenomaista, kaikkien tutkijoiden hyväksymää ja jokaisen mahdollisen tutkimusaiheen tarkasteluun soveltuvaa tutkimusmetodia. Tutkimusmetodien hakeminen edellyttää valmiutta kokeilla erilaisia tarjolla olevia vaihtoehtoja ja kohdata myös kokeilujen umpiperät – tilanteet, joissa menetelmän soveltaminen aineiston analyysiin ei tuota mitään merkityksellisiä tuloksia. Silloin on vain siirryttävä kokeilemaan jotakin toista analyysin tapaa.

Edellyttääkö menestyksellinen tutkimustyö sitoutumista vallitsevaan tutkimuksen tekemisen muottiin? Mielestäni tutkijan ei ole tarpeen liittyä johonkin tiettyyn

koulukuntaan: voi olla eklektinen ja ylpeä siitä. Erityisen tärkeää metodologinen joustavuus on historiantutkimuksen kaltaisella tieteenalalla, joka on temaattisesti niin laaja ja monimuotoinen: historiahan kattaa periaatteessa kaiken inhimillisen toiminnan ja ajattelun menneisyydessä. Juuri tästä syystä se on lähestymistavoiltaan poikkeuksellisen kirjava ja sen tutkimusmenetelmät ovat kehittyneet eri osa-alueilla ja eri maissa kovin eri suuntiin. Vaikka lähdekritiikin periaatteet yhdistävätkin historiantutkijoita, ei ole itsestään selvää, että eri osa-alueiden tai erimaalaiset tutkijat ymmärtävät metodologisesti toisiaan tai ovat edes kiinnostuneita toistensa tekemästä tutkimuksesta. Historiantutkimuksessa vallitsee terve metodologinen moniäänisyys eri osa-alueiden, ideologisten suuntausten, kansakuntien ja kielialueiden kesken. Metodikeskustelun intensiteetti vaihtelee myös suuresti eri osa-alueilla.

Seuraava ajattelun historian metodien tarkastelu ei edusta pohjoismaista valtavirtahistoriantutkimusta eli yhteiskuntahistoriaa, joka on metodologisesti lähellä sosiaali- ja taloustieteitä. Kirjoituksella ei myöskään ole mitään erityisiä normatiivisia tavoitteita. Riippuu historian osa-alueesta, aiheesta ja soveltajan luovuudesta, mikä metodi kussakin tutkimusaiheessa toimii. Samaakin aihetta voi tarkastella hedelmällisesti varsin erilaisin tutkimusmenetelmin. Tärkeintä on rakentaa vahva tieteellinen itseluottamus, jonka pohjalta tutkija osaa itse määritellä sen, millainen tutkimusmenetelmien yhdistelmä kussakin tarkasteltavana olevassa aiheessa ja aineistossa toimii. Tarvitaan myös kykyä vastaanottaa ja antaa rakentavaa palautetta.

Historia empiirisenä tieteenä

Julkaisujen tasolle edennyt teoria- ja metodikeskustelu on historiantutkijoiden keskuudessa perinteisesti niukkaa. Tyypillistä on, että teoriat ja metodit hoidetaan lyhyesti johdannossa alta pois, jotta päästään nopeasti empiirisestä aineistosta nouseviin tulkintoihin. Etenkin brittiläinen historiantutkimus on aina ollut korostetun empiiristä, metodologista pohdintaa vierastavaa. Useimmista brittiläisistä tutkimuksista on vaikeaa löytää eksplisiittistä metodologista osuutta, etenkin saksalaisiin, ruotsalaisiin ja suomalaisiin tutkimuksiin verrattuna. Näissä maissa on perinteisesti edellytetty historiantutkijan osoittavan ymmärrystä teorioita ja metodeja kohtaan ja etenevän joskus jopa teoria edellä, mutta englanninkielisen julkaisemisen voittokulun tuloksena metodikeskustelu uhkaa taantua ainakin kansainvälisillä foorumeilla entistäkin heiveröisemmäksi. Historian alaa eksplisiittisesti käsittelevästä metodikirjallisuudesta on maailmalla huutava pula. Jos haluat tutkimusartikkeliisi viittauksia ja vaikuttavuutta, kirjoita englanniksi metodeista monia kiinnostavasta aihepiiristä ja mieluiten yhdessä toisen tieteenalan edustajan kanssa.

Metodologiset syötteet ovat historiantutkimuksessa perinteisestikin olleet lähtöisin lähitieteistä: filosofiasta, kielentutkimuksesta, kirjallisuudentutkimuksesta, politiikantutkimuksesta, sosiologiasta, etnologiasta, antropologiasta, taloustieteistä ja viestintätieteistä. Relevantti metodologinen debatti on usein vilkkaampaa naapuritieteiden puolella, sillä nehan erikoistuvat tarkastelemaan jotakin rajatumpaa inhimillisen toiminnan tai ajattelun aluetta, kun taas historiantutkimus koettaa kattaa nämä kaikki. Yhteiskuntatieteiden ja historiantutkimuksen välille on kehittynyt työnjako, jossa edelliset tähtäävät yhteiskunnallisia ilmiöitä yleisesti selittäviin teorioihin tai näkemyksellisiin tulkintoihin niistä, kun taas jälkimmäinen on

kiinnostunut erityisesti ja pohjaa tulkintansa laajoihin aineistoihin, joiden pohjalta tehdään useimmiten melko varovaisia päätelmiä. Historiantutkimus voi toki käyttää yhteiskuntatieteellisiä teorioita kysymyksenasettelujensa inspiroijina ja ikään kuin testata teorioiden pätevyyttä erilaisissa historiallisissa konteksteissa. Ainakin ajattelun historian osalta on todettava, että sen jälkeen kun marxilaisen teorian uskottavuus länsimaisten tutkijoiden keskuudessa on rapautunut, harva historiantutkija on enää luottanut kaiken kattavan teorian olemassaoloon.

Metodien opettamisen haasteista

Akateemisen historianopetuksen suurin haaste liittyy siihen, miten historian tutkimusmenetelmiä voitaisiin opettaa tehokkaalla tavalla. Harvat historiaa opiskelevat tai edes historiaa tutkivat ovat erityisen teoriasuuntautuneita. Historiantutkimus on usein kiinnostuneempi erityisissä konteksteissa tapahtuneesta ja siinä yhteydessä syntyneistä merkityksistä kuin abstrakteista teorioista. Sikäli kuin yleistyksiä tehdään, ne rakennetaan mieluummin tarkasti kontekstualisoitujen ja analysoitujen yksittäistapausten pohjalta. (Haupt & Kocka 2004.)

Historianfilosofia on ajattelua stimuloivaa mutta tarjoaa harvemmin helposti sovellettavia malleja empiiriseen tutkimukseen. Rinnalle kaivataankin konkreettisempia malleja siitä, miten lähteisiin voidaan saada analyttinen ote. Opettajan pitäisi pystyä tekemään oma metodologinen ajattelunsa konkreettiseksi ja ymmärrettäväksi kuulijoille. Analyysin tapaa pitää päästä myös soveltamaan yhdessä alkuperäislähteen tulkintaan, jotta nähtäisiin, miten menetelmän avulla uutta tietoa oikein tuotetaan.

Seuraavassa kokeilen tässä tarkoituksessa autobiografista reflektointia narratiivina historiantutkijana kokemistani metodologisista käännteistä, josta lukija toivottavasti löytää tarttumapintaa omien metodologisten lähestymistapojensa pohdintaan. Kysyn itseltäni, millaisia metodologisia ohjeita olen viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana saanut, millaisia menetelmiä olen tutkimustyössäni kokeillut, mitä olen kustakin kokeilusta oppinut, mitkä lähestymistavat eivät ole (ainakaan vielä) johtaneet mainittaviin tutkimustuloksiin ja missä suhteessa oppimisen varaa näyttäisi olevan edelleen.

Aatehistoriallinen käänneeni

En tullut yliopistoon opiskelemaan aatehistoriaa, vaikkakin politiikka ja yhteiskunnallinen ajattelua minua kiinnostivatkin. Ensimmäiset opinnäytteeni kohdistuivat toisaalta poliittiseen ja kansainvälisten suhteiden historiaan, toisaalta taloushistoriaan. Vaasan senaatti, Baijerin vuosien 1918–19 vallankumouksen tarkastelu yhdysvaltalaisen lähetystöraporttien kautta ja Haapamäki-Jyväskylä-radan suunnittelun analyysi komiteamietintöjen pohjalta vaihtuivat kolmanteen opiskeluvuoteen mennessä Joseph Addisonin yhteiskuntakritiikin tutkimiseen ja siis 1700-luvun alun brittiläiseen aatteelliseen keskusteluun.

1980-luvun loppupuolen jyväskyläläisessä historianopetuksessa oli tarjolla erilaisia tutkimuksen tekemisen malleja. Sisko Haikala opetti kurssillaan saksalaista historian

teoriaa. Marjatta Hietala opetti kvantitatiivisia menetelmiä, joihin sisältyi rotuajattelun tutkiminen laskemalla *Rasse*-sanat kansallissosialistisista teksteistä. Vaihtoehtona oli Erkki Kourin maisteriseminaari, jossa kannustettiin empiiriseen poliittisen historian tutkimukseen à la Sir Geoffrey Elton. Samansuuntaiseen historiakäsitykseen törmäsin myös vaihto-opiskelijana Kentin yliopistossa Canterburyssa vuosina 1989–90: suurin osa perustutkintotason opetuksesta keskittyi menneisyyden tapahtumien analysointiin ja niistä tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin erilaisiin tulkintoihin, kun taas varsinaisten alkuperäislähteiden analyysiä ei harrastettu eikä teoriakeskustelua käyty.

Brittiläisestä historiantutkimuksesta tuli Jyväskylään syötteitä myös Anssi Halmesvirran kautta. Sussexin yliopistossa Brightonissa väitelleenä hän oli saanut sikäläisen aatehistorian koulutuksen, jossa tietoisuus tutkimusmenetelmistä oli korkea. Anssin lukupiirissä luettiin Hayden Whitea, jonka mukaan historiankirjoitus vertautui kirjallisuuteen, ja Dominick LaCapraa, joka listasi konteksteja, jotka aatehistoriaa tutkivan tulisi huomioida. Opinnäytetöissäni heijastuu alustava ote Quentin Skinnerin opetuksiin intentioiden selvittämisen tärkeydestä aatehistoriaa tutkittaessa, samoin John Pocockin käsitykset menneisyyden diskursseista, joita historiantutkija koettaa työllään tavoittaa. Ohjaajat saivat siis aikaan aatehistoriallisen käänteeseen metodologisessa ajattelussani, sillä olin pitkään kiinnostuneempi esimerkiksi sosiaalishistoriasta kuin jostakin ”käsiteanalyyseistä”. Jälkeenpäin on pakko todeta, että olen myöhemmin tehnyt enemmän käsiteanalyysijä kuin mitään muuta historiantutkimusta.

Mitä aatehistorian perusteista on sitten jäänyt osaksi metodologista ajattelua? Richard Whatmoren tapaan pidän ajattelun historiaa aivan yhtä todellisena ja tärkeänä kuin muutakin historiaa. Aatehistoriaa tutkivan tehtävänä on koettaa ymmärtää erityisesti menneisyyden ihmisten käsityksiä ja asioille antamia merkityksiä asianmukaisissa konteksteissaan. Pitkän aikavälin tarkastelu lisää ymmärrystä toistuvista poliittisista ilmiöistä ja prosesseista. Se lisää myös tietoisuutta politiikan satunnaisuudesta ja historiapolitiikan tärkeydestä: historialliselle kehitykselle on aina ollut monia vaihtoehtoja. Tapahtumat on voitu tulkita hyvin eri tavoin, ja usein ratkaisevampaa kuin se, miten asiat todella olivat, on se, millaisia representaatioita niistä esitettiin ja millaisina ne aikalaisten poliittisessa diskurssissa näyttäytyivät. Ajattelun historiaa tutkiva ei arvioi menneisyyden ajattelijoiden esittämien argumenttien vahvuuksia, irrota niitä synty-yhteyksistään tai hae niistä vastauksia tämän päivän ongelmiin. (Whatmore 2016.) Tässä on aatehistorian tutkimuksen keskeinen ero suhteessa filosofiaan ja politologian puolella tehtyyn poliittisen ajattelun tutkimukseen. Historian puolella tehty aatehistorian tutkimus on kiinnostuksen kohteiltaan laajempaa, periaatteessa kaikista (myös meille käsittämättömistä) menneisyyden ajattelutavoista kiinnostunutta.

Toinen aatehistoriallisen käänteeseen periaate koskee kielen roolia menneisyyden ajattelun tutkimisessa. Aatehistoria liittyy metodologisesti eri ihmistieteissä 1900-luvun jälkipuoliskolla koettuun kielelliseen käänteeseen, joka pohjautuu sosiaaliseen, kulttuuriseen ja kielelliseen konstruktivismin ja on kiinnostunut siitä inhimillisestä todellisuudesta, joka on diskursiivisesti konstruointua. Aatehistoriankin valtavirtana on ollut jo puolen vuosisataa kielellinen kontekstualismi eli oletus, että menneisyyden toiminnan ymmärtäminen edellyttää toimijoiden ilmaisemien aatteiden

yksityiskohtaista rekonstruointia ja tietoisuutta sanojen merkitysten kiistanalaisuudesta ja muuttumisesta ajan ja käytön myötä. Tähän paradigmaan on tuskin tulossa äkillisiä muutoksia, vaikka historiantutkimuksen muilla alueilla kielellisen käänteen vaikutus onkin jäänyt vähäisemmäksi ja vaikka myös aatehistoriaa tutkivien kesken vallitsee erilaisia käsityksiä siitä, mihin menneisyyden kielessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Se ajattelun historiaa länsimaissa tutkiville on joka tapauksessa yhteistä, että yleispäteviin historiallisen analyysin kategorioihin suhtaudutaan epäillen ja että analyysi kohdistetaan mieluummin aikalaisten tapaan puhua asioista ja määritellä käsitteitä niiden käytön kautta. Nykypäivän käsitteitä ei voida perustelematta soveltaa menneen todellisuuden analysointiin.

Käsitehistoriallinen käänneeni

Tämä johtaakin meidät seuraavan, vielä vahvemmin kokemani metodologisen käänteen äärelle. Ensimmäiset retkeni kielen- ja diskurssintutkimuksen piiriin tein jo hakiessani metodeja väitöskirjaan 1990-luvun alkupuolella. Helsingin keskiajan ja uuden ajan alun englantia tutkivat anglistit esittivät ratkaisuksi digitaalisten tekstikorpusten käyttöä, ja vaikka sellaisten rooli väitöskirjassani jäi vähäiseksi, päädyin jo varhain digitalisoitujen aineistojen äärelle. Sosiolingvistiikan soveltaminen aineistoihini ei kuitenkaan oikein onnistunut. Kielentutkijoita ei näyttänyt kiinnostavaan mikään historiantutkijan mielestä oikeasti merkittävä poliittinen tai yhteiskunnallinen.

Varsinaisen väitöskirjan ohjaajan puuttuessa ulkopuolisilla senioritutkijoilla oli tutkimusprosessissa merkittävä kommentaattorirooli. Myönteisinä herätteinä on mainittava valtio-opin professori Kari Paloselta kautta rantain saatu palaute, jonka mukaan 1700-luvun alussa ei ollut mahdollista politisoida asioita, kuten lisenfaatintutkimuksessani väitin. Teoreettiseen politiikan käsitteen nelikenttään (esim. Palonen 2003) pohjaava kommentti sai pohtimaan aikalaiskäsitteiden suhdetta analyyttisiin käsitteisiin ja tiedostamaan jälkimmäisistä kumpuavan anakronismien vaaraa. Se sai minut ottamaan selvää politologian puolella käydystä metodikeskustelusta, joka osoittautui historiantutkimusta vilkkaammaksi ja ajattelun historian kannalta relevantiksi, vaikka poliittisen teorian mielenkiinnon kohteet poikkeavatkin empiirisen aatehistorian tutkimuskohteista. Valtio-opin seminaareissa puhui esimerkiksi tamperelainen aatehistorioitsija Markku Hyrkkänen, joka avasi kontekstin käsitteen keskeisyyttä aatehistoriassa. Helsinkiläinen Markku Peltonen vaikutti tutkimuksen arvioijana todetessaan esimerkiksi, ettei mentaliteetteja voinut aineistojeni pohjalta tutkia. Olennaista oli koettaa selvittää skinneriläisittäin, mitä kielen käyttäjä oli puhuessaan tekemässä. Sen sijaan klassisen tasavaltalaisuuden tutkimukseen en lähtenyt mukaan. Pidin yhden ajatteluvirtauksen tutkimiseen keskittymistä epäkiinnostavana ja liiaksi yhden poliittisen kulttuurin ehdoilla tapahtuvana, ja olen edelleen sitä mieltä, ettei mannermaisen aatehistorian tutkijan tehtävänä ole rekonstruoida angloamerikkalaisten poliittisten kulttuurien juuria muutaman valikoidun ajattelijan pohjalta vaan koettaa ymmärtää eurooppalaista poliittista keskustelua laajemmin, vertailevasta näkökulmasta.

Valtio-opin puolella käytyyn metodikeskusteluun perehtyminen nosti lähdeluetteloihin John Pocockin ja Quentin Skinnerin rinnalle Reinhart Koselleckin,

Melvin Richterin, Mark Bevirin ja Kenneth Burken. Mukana säilyivät myös Dominick LaCapra ja Hayden White, vaikka kirjallisuudentutkimuksen näkökulmien sovittaminen osaksi metodipalettia osoittautuikin vaikeaksi. Sen sijaan Juri Lotmanin semiotiikka tai erilaiset strukturalistiset ja postmodernistiset virtaukset eivät näyttäneet soveltuvan aineistoni tulkintaan, vaikka näihinkin muut väitöskirjantekijät kehottivat tutustumaan.

Harharetkiä tässä prosessissa oli liian monia tässä lueteltavaksi. Kokeilin esimerkiksi aineiston luokittelua kontekstista irrotettujen argumenttien pohjalta – ja sain Skinnerin hermostumaan eräällä tutkijankoulutuskurssilla. Kokemuksesta opin ainakin sen, että myös guruina pidettyjä teoreetikkoja voi haastaa. Toinen Cambridgen koulukunnan suunnalta tuomitsevia kommentteja provosoinut yritys liittyi termien frekvenssien laskemiseen ja graafiseen tarkasteluun sähköisten aineistojen pohjalta. Tällaista ”digihumanismia” ei vielä 1990-luvulla oikein hyväksytty, ja kokemuksesta jäi terveen skeptinen suhtautuminen digitaalisista aineistosta tehtyihin yksinkertaistaviin, konteksteista irrotettuihin päätelmiin. Olen toki myöhemminkin kokeillut erilaisia analyysiohjelmiä löytämättä vielä sellaista, josta olisi hyötyä yleisten trendien selvittämistä pidemmälle.

Hämmästyttävää suomalaisessa historioteoreettisessa keskustelussa 1990-luvulla oli historian tutkijoiden ilmeinen allergia ”diskursseja” ja ”uskontoa” kohtaan. Diskurssin käsitteen karttamisen taustalta löytyy historian tutkimuksen vahva ja aivan oikeutettukin reaktio Michel Foucault’n deterministiseen diskurssin käsitteeseen, joka antaa ymmärtää, että diskurssit määräisivät yksittäisten toimijoiden ajattelutavat ja poistaisivat siis toimijuuden merkityksen. Vaikka Foucault’n diskurssin käsitteelle on esitetty pehmeämpiä, ei-deterministisiä vaihtoehtoja, diskurssin käsite ja sitä kautta helposti koko kielellinen käänne ovat pysyneet eräänlaisina olkiukkoina, jotka voidaan aina tarvittaessa tuikata tuleen. Kannattaakin olla tarkka sen suhteen, mitä diskurssista puhuttaessa tarkoittaa, jottei suotta leimautuisi epähistoriallisia tulkintoja harrastavaksi foucault’laiseksi.

Sama ennakoasenne pätee uskonnon merkityksen huomioivaan historian tutkimukseen, jollaisen harjoittaminen sekularisaatioteesien valtaamassa akateemisessa maailmassa ei ole ihan helppoa. Oma metodologinen käänneeni tapahtui tältä osin brittiläiseen 1700-luvun tutkimukseen perehtymisen kautta. Tietoisuus uskonnon merkityksestä tuon aikakauden tai oikeastaan minkä tahansa ajan aatteellisessa keskustelussa sai minut haastamaan sosiologiaa sekularisaatioteorioita empiirisen tutkimuksen pohjalta ja myöhemmin myös uskonnon jatkuvaa merkitystä (tai ennemminkin jatkuvaa uudelleenmäärittelyä) korostaviin vaihtoehtoihin teorioihin tukeutuen – siitä huolimatta, että sain toisaalla kirkkohistorioitsijan, toisaalla luopiopapin maineen. Tutkija kohtaakin joskus hämmästyttäviä metodologisia ennakkoluuloja kollegoidensa taholta, mutta niistä ei kannata suuremmin välittää.

Ongelmalliseksi koin myös jo edellä mainitun brittiläisen poliittisen ajattelun historian hegemonisen aseman ja sen yksipuolisen kiinnostuksen klassiseen tasavaltalaisuuteen. Aloin pohtia, missä määrin kanonisoidujen yksilöiden ajattelun kontekstuaalista tulkintaa voisi haastaa vaihtoehtoisella, historiallisesta semantiikasta yhteisötasolla

kiinnostuneella saksalaisella metodologialla. Niinpä väitöskirjani metodologiseksi pohjaksi muodostui omatoimisesti opiskeltu historiallisen semantiikan, koselleckilaisen käsitehistorian, metaforien tutkimuksen, skinneriläisen kielellisen kontekstualismin ja pocockilaisen diskurssien historian yhdistelmä. Tämä oli eklektistä, yhteen koulukuntaan sitoutumatonta, mutta toimivaa, kun sitä sovellettiin systemaattisesti. Olennaista oli hakeutua kuulemaan ja tapaamaan alan suuria nimiä ja sitä kautta kokemaan yhteenkuuluvuutta kansainväliseen tutkijayhteisöön – siinä määrin kuin se on kansallisvaltiokeskeisten historiankirjoitusten ristipaineissa ylipäättään mahdollista. Kansalliset keskustelut alkoivat näyttäytyä sekundääreinä: tein tutkimusta ensisijaisesti kansainväliselle yleisölle, jossa saattoi aluksi olla yksittäisiä, mutta myöhemmin kymmeniä tai satoja työstäni kiinnostuneita tutkijoita, kommentaattoreita ja viittaajiakin. Toki jokaisen tutkijan täytyy itse huolehtia myös tulostensa popularisoinnista kansalliselle yleisölle.

Itsenäisesti ja itsepäisestikin tehty väitöskirjani tarjosi omaperäisen käsitehistoriallisen lähestymistavan poliittisen keskustelun historiaan erityisesti uskonnollisen ja poliittisen moniarvoisuuden muotoutumisen näkökulmasta (Ihalainen 1999). Se sai hyvän vastaanoton ja tarjosi pohjan myöhemmälle tutkimukselle, vaikka temaattisesti siirryinkin pian muihin aiheisiin. Jälkiviisaasti voisi todeta, että väitöskirjan laajahkoon metodilukuun liittyi riski, etteivät siinä esitellyt lähestymistavat miellyttäneet kaikkia kansallisten historiografioiden piiristä tulevia. Ei niiden tietysti tarvitsekaan miellyttää, mutta kuvaava oli sensuuntainen brittiläinen kommentti, että väitöskirjassa käytetään ”saksalaista” metodologiaa, jota oletettavasti joissakin saksalaisissa tutkimuksissa onnistuneesti sovelletaan, mutta joka ei ole brittiläisen tutkimuksen kannalta relevantti. Samaan saarelliseen asenteseen olen törmännyt monta kertaa myöhemminkin erimaalaisten tutkijoiden kohdalla. Toisaalta en tavoittelekaan yksittäisten kansallisten tutkimustraditioiden suosiota.

Mitä käsitehistoriallisesta käänteestä sitten jäi metodologisten työvälineitteni joukkoon? Quentin Skinnerin osalta olennaista oli sen sisäistäminen, että yksilöiden ajattelua voidaan ymmärtää ensisijaisesti heidän tarkoituksellisten puhetekojensa analyysin kautta. Huomio kohdistuu ennen muuta mikrotason kielenkäyttöön, sen kontekstualisointiin suhteuttamalla teksti ajan kielellisiin konventioihin eli siihen, miten asioista oli yleensä tapana puhua. Olennainen kysymys on, mitä tekstin kirjoittaja halusi kirjoittaessaan tehdä eli mitkä hänen intentionsa olivat. Tutkijat ovat toki olleet eri mieltä siitä, onko alkuperäisiä intentioita mahdollista saavuttaa, mutta ainakin skinneriläinen lähestymistapa ohjaa huomion kielen, ajattelun ja toiminnan vuorovaikutukseen ja on siinä mielessä sovellettavissa useimpien historian tutkimuksen teemoja käsittelyyn. Reinhart Koselleckin käsitehistoriasta voi jokainen tutkija minimissään oppia ainakin sen, että huomiota kannattaa kiinnittää käsitteiden käytön kautta tapahtuneeseen määrittelyyn, perittyjen käsitteiden kierrätykseen ja kääntämiseen uusiin tilanteisiin sopiviksi. Olennaista on tunnistaa käsitteisiin liittyneiden merkitysten jatkuvuudet ja muutokset ja tiedostaa erot aikalaiskäsitteiden ja analytyttisten käsitteiden välillä.

Vertaileva ja ylijajainen käänteeni

Postdoc-vaihe merkitsi menneisyyden poliittisen keskustelun analyysin laajentamista vertailevaksi – syntytaustaltaan samanlaisten alkuperäisaineistojen pohjalta. Vaikka kysymys oli systemaattisen empiirisen tutkimuksen syventämisestä, vertaileva näkökulma innoitti tutkimusta ja tuotti kaikkein hyödyllisimmät oivallukset. Olennaista oli kiinnittää empiirinen vertaileva analyysi kansallisiin historiografioihin ja soveltuvien osin myös nationalismin tutkimukseen, vaikka jälkimmäinen tarkoittikin nationalismiteorioiden ja historiallisen sosiologian haastamista poliittisen kielen systemaattisella rekonstruoinnilla ja analyysillä. Laajan metodologisen pohdiskelun sijaan satsasin kansallisten identiteettien uskonnollis-poliittista uudelleenmäärittelyä analysoineessa teoksessa *Protestant Nations Redefined* lähdekriittiseen osuuteen, mikä onkin varmin tapa vakuuttaa historian ammattilaiset tutkimustulosten pätevydestä (Ihalainen 2005).

Ylijajainen käänne ajoittui tutkijanurani seuraavaan vaiheeseen. Se nousi vieläkin selvemmin tutkimusaineistosta: tulin siirtyneeksi empiirisen tutkimuksen kautta parlamentarismien ja ylijajaisen vuorovaikutuksen historian (*transnational history*) piiriin siksi, että 1700-luvun jälkipuoliskon parlamenttiaineistossa oli niin paljon ylijajaisia viittauksia. Metodologisiksi innoittajiksi nousivat uudemmassa saksalaisesta tutkimuksesta Jörn Leonhardin ja Willibald Steinmetzin laajat vertailevat tutkimukset ja niissä esille nostetut ylijajaiset ilmiöt. Tärkeää oli liittää tutkimusaihe osaksi tutkimuskeskustelua kansallisten historiankirjoitusten ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kriittisen tarkastelun kautta, vaikka tämä johtikin anakronistisen, näennäisesti analyttisen demokratian käsitteen käytön kritiikkiin vanhemman tutkimuksen osalta. Pysin myös argumentoimaan selvemmin sen, miten brittiläinen ja saksalainen kielellisesti suuntautunut historiantutkimus täydentävät metodologisesti toisiaan. Lähdekritiikillä oli demokratia- ja kansansuvereniteettidebatteihin keskittyneessä teoksessa *Agents of the People* jälleen keskeinen osa (Ihalainen 2010).

Vaikka kansallisvaltio on usein luonteva tutkimuksen yksikkö, metodologista nationalismia on syytä tietoisesti haastaa ja kysyä perusteita sen itseäänselvyyksinä pitämiin 'tosiasioihin' ja kansallisen erityisyyden narratiiveihin. Vertailu ja ylijajaisen havainnointiin keskittyminen auttavat hahmottamaan historiapolitiikan vaikutusta ja vaihtoehtoisia kehityskulkuja yhteiskunnissa, joiden välillä on yhdistäviä tekijöitä. Vertailu on ollut tavallisempaa teorioita ja kvantitatiivisia aineistoja käyttävässä talous- ja sosiaalishistoriassa, mutta erityistä huomiota ansaitsevat myös maiden väliset erot asenteissa ja ideologioissa. Ylijajainen aatteellinen vuorovaikutus on sekin ollut varsin tyyppillistä poliittisten kulttuurien historiassa. Huomiota kannattaa kohdistaa ylijajaisiin verkostoihin, poliittisessa kielessä tapahtuneisiin siirtymiin ja keskeisten käsitteiden merkityseroihin eri maiden välillä (ks. Haupt & Kocka 2004).

Uusi diskursiivinen käänne

Vertailevaan ja transnationaaliin käänteeseen liittyy myös tällä hetkellä käynnissä oleva metodologinen käänne, jota voisi luonnehtia uudeksi diskursiiviseksi käänteeksi. Yhteistyö kielen- ja diskurssitutkijoiden kanssa on saanut minut kiinnittämään entistä enemmän huomiota tilan, monipaikkaisuuden, liikkuvuuden,

fyysisen kokemuksen ja keskustelun väliin yhteyksiin. Parhailaan etsin keinoja, joilla saisin tämän ajattelun historian materiaalisen käänteen esille tutkimuksissani mahdollisimman konkreettisesti.

Diskursiivinen käänne on merkinnyt ensinnäkin käsitehistorian päivittämistä diskurssitutkimuksen empiirisiä analyysivälineitä soveltamalla. Toiseksi se on merkinnyt vertailevan ja yllirajaisen historiatutkimuksen syventämistä poliittisten kulttuurien ja keskustelufoorumien välisten siirtymien tutkimuksella. Lisäksi tavoitteena on ollut historiapoliittisen ja kontekstuaalisen tietoisuuden lisääminen kielentutkimuksen puolella. Vastaava käänne on ollut käynnissä uuden poliittisen historian tutkimuksessa jo jonkin aikaa. Etenkin Bielefeldin yliopiston piirissä poliittinen historia on nähty inhimillisen vuorovaikutuksen ja viestinnän tutkimuksena, jossa politiikalle tyypilliset, toisiinsa linkittyneet keskustelut ymmärretään keskeiseksi osaksi poliittisia prosesseja, instituutioita, tapahtumia ja toimintaa (Steinmetz et al. 2013). Menneisyyden politiikkaa voidaan tulkita diskursiivisina prosesseina, jotka ovat tapahtuneet samanaikaisesti toisiinsa linkittyneillä tasoilla ja foorumeilla ja myös eri aikoina ja paikoissa. Poliittiset toimijat ovat rakentaneet, toistaneet ja haastaneet politiikkaa vuorovaikutuksessa toistensa ja poliittisen prosessin kanssa. Tällöin poliittisen prosessin diskursiivista konstruointia (keskustelua, 'aatehistoriaa') ja sen toteutusta (toimintaa, tapahtumia, 'poliittista historiaa') ei voida enää erottaa yksinkertaisten toisistaan. Toisaalta tämä diskursiivinen käänne pitää edelleen sisällään toimijuuden, tapahtumien, rakenteiden, instituutioiden ja käytänteiden huomioiminen myös siltä osin kuin nämä eivät ole kielellisiä ilmiöitä. (Halonen et al. 2015.)

Missä olen nyt metodologisesti?

Tekemässäni tutkimustyössä edellä esiteltyt metodologiset käänneet 30 vuoden ajalta yhdistyvät analyyseiksi, joissa kontekstualisoitujen kansallisten keskustelujen vertailu lomittuu yllirajaisen vuorovaikutuksen tutkimisen kanssa. Pysin analyysoimaan systemaattisesti laajoja empiirisiä aineistoja yhdistämällä aatehistorian, käsitehistorian, tekstianalyysin, vertailevan historiantutkimuksen ja yllirajaisen vuorovaikutuksen analyysiä vertailevaksi poliittisen keskustelun historiaksi – esimerkiksi kirjassani *The Springs of Democracy 1917, 1918 and 1919*, jossa analysoin suomalaisen kansanvallan ja parlamentarismin sadan vuoden takaista legitimizeettikriisiä kansainvälisissä ja transnationaaleissa konteksteissaan (Ihalainen 2017). Jatkossa haluan kiinnittää vielä enemmän huomiota fyysisen kokemuksen ja toiminnan, poliittisen keskustelun ja instituutioiden väliseen vuorovaikutukseen ja edetä syvemmälle myös toimijuuden analyysissä. Toisaalta tavoittelen lukijaystävällisempiä tutkimusraportteja ja toivon sen vuoksi narratiivista tai ainakin biografista käännettä tutkimukseeni. Metodien metsästäminen siis jatkuu.

FT Pasi Ihalainen on yleisen historian, erityisesti uuden ja uusimman ajan vertailevan Euroopan historian professori Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitus perustuu historian ja etnologian laitoksen järjestämässä Talviseminaarissa 18.1.2017 pidettyyn keynote-esitykseen.

Kirjallisuus

Halonen, Mia, Pasi Ihalainen & Taina Saarinen. 2015. Diverse discourses in time and space: Historical, discourse analytical and ethnographic approaches to multi-sited language policy discourse. Teoksessa *Language Policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and Multi-sited Comparisons*, toim. Mia Halonen, Pasi Ihalainen & Taina Saarinen. Bristol: Multilingual Matters.

Haupt, Heinz-Gerhard & Jürgen Kocka. 2004. Comparative History: Methods, Aims, Problems. Teoksessa *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*, toim. Deborah Cohen & Maura O'Connor. New York & London: Routledge.

Ihalainen, Pasi. 1999. *Discourse on Political Pluralism in Early Eighteenth-Century England*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ihalainen, Pasi. 2005. *Protestant Nations Redefined: Changing Perceptions of National Identity in the Rhetoric of English, Dutch and Swedish Public Churches, 1685–1772*. Leiden & New York: Brill.

Ihalainen, Pasi. 2010. *Agents of the People: Democracy and Popular Sovereignty in British and Swedish Parliamentary and Public Debates, 1734–1800*. Leiden & New York: Brill.

Ihalainen, Pasi. 2017 (tulossa). *The Springs of Democracy 1917, 1918 and 1919: National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments in an Age of War and Revolution*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (open access).

Palonen, Kari. 2003. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives: Global, Local, Political* 28, 2: 171–186.

Steinmetz, Willibald, Ingrid Holtey & Heinz-Gerhard Haupt (toim.). 2013. *Writing Political History Today*. Frankfurt & New York: Campus-Verlag.

Whatmore, Richard. 2016. *What is Intellectual History?* Cambridge: Polity.